

ნათია ფიფია

ასისტენტ-პროფესორი, თსუ

ეკატერინე კობახიძე

ასოცირებული პროფესორი, თსუ

ახალი ბერძნული წარწერა სოხუმის ციხიდან¹

სოხუმის ციხის გათხრებისას, რომელიც წარმოებდა ა. ნ. გაბელიას ხელმძღვანელობით, 1998 წელს აღმოჩენილ იქნა კირქვის ფილის ფრაგმენტზე შემონახული ბერძნული წარწერა. შემორჩენილი ფრაგმენტის ზომაა 19X21 სმ, სისქე – 10 სმ. ფილის მარცხენა მხარე დაკარგულია, დანარჩენი მხარეებიც ალაგ-ალაგ ჩამომტვრეულია.

წარწერა 5 სტრიქონიანია. ასოთა საშუალო სიმაღლე ძირითადად 17 მმ-ია, ხოლო პირველი სტრიქონის ასოთა სიმაღლე დაახლოებით 11 მმ-ს შეადგენს. ასოები საკმაოდ სიმეტრიულად, ინტერვალების დაცვითაა შესრულებული, სიმეტრია დაცულია სტრიქონებს შორისაც. წარწერა პირველად გამოცემულია ვ. ვ. ვერტოგრადოვას² მიერ, რომელიც წარწერის შემდგენიარ ტრანსლიტერაციას გვთავაზობს:

1.]δαμ[
2.](α)ναγασασθ(α)[ι][
3.][α]ντιδιδανου[
4.](υ)ασευσμ(ω)[
5.][]νεμο[ζ]³

¹ კვლევა დაფინანსებულია შოთა რუსთაველის საქართველოს ეროვნული სამეცნიერო ფონდის მიერ (გრანტის № FR-18-2216).

² В. В. Вертоградова. Новая греческая надпись из раскопок Сухумской крепости. Проблемы истории, филологии, культуры. издательство Издательство Магнитогорского государственного университета (Москва-Магнитогорск). № 12, гв. 385-390.

³ В. В. Вертоградова. Новая греческая надпись из раскопок Сухумской крепости. Проблемы истории, филологии, культуры. издательство Издательство Магнитогорского государственного университета (Москва-Магнитогорск). № 12, гв. 386.

საბოლოო სახით ვ. ვერტოგრადოვა წარწერას შემდეგნაირად აღადგენს და თარგმნის:

1. [τὸν]δᾶμ[ὸν ψάρισμα
 2.](α)ν ἀγάσσασθ(α)[ι][
 3.][ᾶ]ντιδῖων οὐ[
 4.]κατασκε(ύ)ασεν ὑμί(ω)[ν] [τηῖρεις] [
 5.][ᾶ]νεμο[ς]
1. [დადგენილება] ხალხისა.
 2. [აღტაცების გამოხატვა].
 3. [ანაზღაურების მიმცემი].
 4. [აღჭურვა (თქვენი?) [ტრიერები] [.
 5. [(ქარი?) [.⁴

ასოთა განლაგება ფილის ფრაგმენტზე ვ. ვერტოგრადოვას აკარაუდებინებს, რომ წარწერა თავდაპირველად ხუთზე მეტ სტრიქონს შეიცავდა და მეხუთე სტრიქონის შემდეგ მოსალოდნელი უნდა ყოფილიყო დადგენილების ხელმოწერებით დამოწმება.

ასოთა ფორმების თავისებურებებიდან ყურადღებას იმსახურებს ზოგიერთი ასო-ნიშნის კურსივით შესრულება. ასე, მაგალითად, სიგმასა და ეფსილონს, განსხვავებით ეშერის სხვა წარწერისგან, აქვს ლუნარული ფორმა (C, C და არა- Σ, E). ასევე საყურადღებოა ომიკრონის და თეტას მოხაზულობა, რომლებიც წრიულია და ზომით სტრიქონის სიმაღლეს უტოლდება, მაშინ როდესაც უფრო ადრეულ წარწერებში ისინი ზომით უფრო პატარაა სხვა ნიშნებთან შედარებით. თეტა მოხაზულია დახურულად და ახლავს ჰორიზონტალური ხაზი. ომეგა დაწერილია კურსივით, მიუ და ნიუ ზომით ერთმანეთს უტოლდება და სტრიქონის სიმაღლეს უახლოვდება. ალფას აქვს მთლიანი ბუნიკი, რომელიც მარჯვენია დახრილი. ყველა ამ მონაცემის მიხედვით, ვ. ვერტოგრადოვა ათარილებს წარწერას ახ.წ. II ს-ით.⁵

მკვლევარი საბოლოოდ დაასკვნის, რომ წარწერა, მისი შინაარსიდან გამომდინარე, დამსახურებთა აღმწესხველ წარწერას წარმოადგენს და ლექ-

⁴ В. В. Вертоградова. Новая греческая надпись из раскопок Сухумской крепости. Проблемы истории, филологии, культуры. издательство Издательство Магнитогорского государственного университета (Москва-Магнитогорск). № 12, гв. 389.

⁵ В. В. Вертоградова. Новая греческая надпись из раскопок Сухумской крепости. Проблемы истории, филологии, культуры. издательство Издательство Магнитогорского государственного университета (Москва-Магнитогорск). № 12, гв. 389.

რეტოა კატეგორიას მიეკუთვნება. წარწერაში განდიდებულია ადამიანი (მისი სახელი არაა შემორჩენილი), რომელმაც მნიშვნელოვანი საზოგადოებრივი საქმისთვის იღვაწა. შესაძლოა, ეს ყოფილიყო ტრიერების აღჭურვა. წარწერა ადასტურებს, რომ სოხუმის ტერიტორიაზე, ახალი ქალაქის, სებასტოპოლისის აგებისას ბერძნული ენის უწყვეტი გამოყენების ტრადიცია ახ.წ. II ს-ში ჯერ კიდევ არსებობდა.⁶

უნდა ითქვას, რომ ვეტროგრაფიკას მიერ წარწერის წაკითხვა ბევრ კითხვის ნიშანს აჩენს და, შესაბამისად, ჩვენ შევეცდებით თითოეული სტრიქონის მიხედვით წარმოვადგინოთ საკუთარი მოსაზრებები.

პირველ სტრიქონთან დაკავშირებით უნდა აღინიშნოს შემდეგი - იგი ზომით განსხვავდება სხვა სტრიქონებისგან და შესაბამისად, მიგვაჩნია, რომ ის გარკვეულად გამოყოფილი უნდა იყოს დანარჩენი ტექსტისგან. როგორც აღვნიშნეთ, ამ სტრიქონის ვეტროგრაფიკასეული ტრანსლიტერაციით აქ უნდა იყოს სამი ასო დამ, რომელიც აღდგება, როგორც დორიული სიტყვა დამოდ. დორიული დიალექტის გამოყენება ამ რეგიონში კრიტიკას ვერ უძლებს, რადგან აღმოსავლეთ შავიზღვისპირეთში დორიული დიალექტი არასდროს არ გამოიყენებოდა, გარდა ამისა, წარწერის თარიღი (ახ. წ. II ს.) კიდევ უფრო მეტ წინააღმდეგობას ქმნის სიტყვის დორიულ ფორმასთან, რადგან ამ დროისათვის პრაქტიკულად ყველგან უკვე კოინეს იყენებდნენ. დამატებით უნდა აღინიშნოს, რომ ბერძნული წარწერების მონაცემთა ბაზის მიხედვით,⁷ დამოდ ფორმა დასავლეთ საქართველოსთან ახლომდებარე რეგიონებიდან ნამდვილად დადასტურებულია ჩრდილოეთ შავიზღვისპირეთის, უფრო კონკრეტულად კი დაუზუსტებელი წარმოშობის წარწერებში. ასევე, დამოდ ცნობილია სამხრეთ შავიზღვისპირეთში, პონტოს ჰერაკლეადანაც, თუმცა ორივე რეგიონის შემთხვევაში, ამ ტერიტორიაზე ცნობილია დორიელების აქტიურობა და, შესაბამისად, ამ დიალექტზე წარწერის არსებობაც ლოგიკურია, განსხვავებით აღმოსავლეთ შავიზღვისპირეთისგან, სადაც დორიული დიალექტი არ გამოიყენებოდა. შესაბამისად, პირველ სტრიქონში არ უნდა აღდგეს სიტყვა დამოდ.

⁶ В. В. Вертоградова. Новая греческая надпись из раскопок Сухумской крепости. Проблемы истории, филологии, культуры. издательство Издательство Магнитогорского государственного университета (Москва-Магнитогорск). № 12, гв. 389.

⁷ ბერძნული წარწერების შესამოწმებლად გამოვიყენეთ კორნელის უნივერსიტეტისა და ოპიოს შტატის უნივერსიტეტის მიერ შექმნილი ბერძნული წარწერების მონაცემთა ბაზა, რომელიც ხელმისაწვდომია შემდეგ ბმულზე: <https://inscriptions.packhum.org/>

როგორც აღვნიშნეთ, პირველი სტრიქონი სხვა სტრიქონებისგან ზომით განსხვავდება და შესაბამისად, ერთგვარად გამოყოფილ ნაწილს უნდა წარმოადგენდეს. რადგან სხვა სიტყვა აქ ვერ აღგვება, გვინდა გამოვთქვათ ფრთხილი ვარაუდი, რომ წარწერის პირველ სტრიქონში მოხსენიებულია პიროვნების საკუთარი სახელი. დამ კომბინაციით ბევრი სახელის აღგენა შეიძლება, მაგალითად, δαμστρατος⁸, δαματριος, ჰერაკლეადან მომდინარე წარწერებში დადასტურებულია, ფორმით δαματριος,⁹ δαμοικρατη/¹⁰δαμοικρατης¹¹, Ἀρχιδαμος.¹² ჩვენს რეგიონში გავცელებული სახელებიდან აღსანიშნავია, Παδάμιος, Παδάμειστος, Παδამόφουρτος. საკუთარი სახელის პირველ სტრიქონში მოხსენიების ვარაუდს ამყარებს თავად ვ. ვეტროგრაფიკოს მიერ შენიშნული ფაქტი, რომ პირველი სტრიქონის ასოთა განსხვავებული სიმძლავლე გარკვეულ ფუნქციონალურ დატვირთვასაც ატარებდა,¹³ რაც, შესაძლებელია, საკუთარი სახელის დანარჩენი ტექსტიდან გამოყოფისთვის გაკეთდა. თავიდანვე უნდა აღინიშნოს, რომ ჩვენ არ ვეთანხმებით ვეტროგრაფიკოს მოსაზრებას ამ სამიდან ბოლო ასოს აღგენასთან დაკავშირებით. ვეტროგრაფიკოს მიერ შესრულებულ პალეოგრაფიულ პირზე ისე ჩანს, რომ ბოლო ასოს

⁸ Pleket, H.W. and Stroud, R.S., “SEG 35-1345. Amastris ? Epitaph of Damostratos and relatives.”, in: Supplementum Epigraphicum Graecum, Current editors: A. T. E. N. Chaniotis Corsten Stavrianopolou Papazarkadas. Consulted online on 21 November 2020 <http://dx.doi.org/10.1163/1874-6772_seg_a35_1345>

⁹ IK Heraclea Pont. 67, 68, 75. Jonnes, Lloyd. *The Inscriptions of Heraclea Pontica*. With a Prosopographia Heracleotica by Walter Ameling. «Inscripfen griechischer Städte aus Kleinasien», 47. Bonn 1994.

¹⁰ Bargylia 6. McCabe, Donald F. Bargylia Inscriptions. Texts and List. «The Princeton Project on the Inscriptions of Anatolia», The Institute for Advanced Study, Princeton. Packard Humanities Institute CD #6, 1991. — Includes: Wolfgang Blümel. Die Inschriften von Iasos. Vol. 2. «Inscripfen griechischer Städte aus Kleinasien», 28,2. Bonn 1985.

¹¹ IG II² 2223. Inscriptiones Graecae II et III: Inscriptiones Atticae Euclidis anno posteriores, 2nd edn., Parts I-III, ed. Johannes Kirchner. Berlin 1913-1940. — Part I, 1-2 (1913-1916) = Decrees and Sacred Laws (Nos. 1-1369); Part II, 1-2 (1927-1931) = Records of Magistrates and Catalogues (Nos. 1370-2788); Part III, 1 (1935) = Dedications and Honorary Inscriptions (Nos. 2789-5219); Part III, 2 (1940) = Funerary Inscriptions (Nos. 5220-13247). — Part V, Inscriptiones Atticae aetatis quae est inter Herulorum incursionem et Imp. Mauricii tempora, ed. Ericus Sironen. Berlin 2008. (Nos. 13248-13690)

¹² IG I³ 1186. Inscriptiones Graecae I: Inscriptiones Atticae Euclidis anno anteriores. 3rd edn. Berlin 1981, 1994. Fasc. 1, ed. David Lewis, Decreta et tabulae magistratuum (nos. 1-500); fasc. 2, ed. David Lewis and Lilian Jeffery, Dedications. Catalogi. Termini. Tituli sepulcrales. Varia. Tituli Attici extra Atticam reperti. Addenda (nos. 501-1517).

¹³ В. В. Вертоградова. Новая греческая надпись из раскопок Сухумской крепости. Проблемы истории, филологии, культуры. издательство Издательство Магнитогорского государственного университета (Москва-Магнитогорск). № 12, 33- 389.

სწორი ხაზის გვერდით აქვს 45 გრადუსიანი ტეხილი ხაზი, რაც ავტორს ავარაუდებინებს ამ ადგილას ასო M-ს არსებობას, თუმცა, უნდა აღინიშნოს, რომ ფოტოზე ეს მონაცემი ოდნავ განსხვავებულად გამოიყურება, აქ ტეხილი ხაზი უფრო დაზიანების შედეგს ჰგავს და არა წარწერის ნაწილს; შესაბამისად, აქ შეიძლება სხვა ასოც აღდგეს, კერძოდ - Γ ან K. გარდა ამისა, ამ სამი ასოს წინ ჩანს ერთი ასოს ფრაგმენტი, რომელიც შეიძლება იყოს ალფა. ბოლოში ვეტროგრაფიკას მიერ შესრულებულ პალეოგრაფიულ პირზე კიდევ ჩანს ასო(ები)ს ფრაგმენტი, რომელსაც ვეტროგრაფიკა ვარაუდით აღადგენს, როგორც თ-ს, თუმცა, იმავე ადგილას შემორჩენილი ნაწილის მიხედვით, ასევე შეიძლება აღდგეს რომაული ეპოქის ბერძნული წარწერებისთვის დამახასიათებელი სიგმა – C. მსგავსი კომბინაციით რეგიონის პროსოპოგრაფიიდან კონკრეტულ ქრონოლოგიურ პერიოდში და კონკრეტულად სოხუმის მიდამოებში, შეიძლება აღვადგინოთ ფლავიუს არიანესთან¹⁴ დადასტურებული სანიგთა მეფის, სპადაგას სახელი. კერძოდ, დიოსკური/სებასტოპოლისის მიდამოებში არიანე ასახელებს სანიგთა მეფე სპადაგას, რომელმაც რომის იმპერატორისგან მიიღო მეფობა: „აბასკებს ემეზობლებიან სანიგები, რომლებიც სახლობენ სებასტოპოლისშიც. სანიგთა მეფე **სპადაგამ** შენგან მიიღო მეფობა“¹⁵. წარწერის პირველი სტრიქონი, რომელშიც სახელი უნდა იყოს მოხსენიებული, შეიძლება წავიკითხოთ შემდეგნაირად: [CΠ]ΑΔΑΓΑ(C?).

მეორე სტრიქონის ვეტროგრაფიკასეულ წაკითხვასთან დაკავშირებით შენიშვნა არ გვაქვს და ვეთანხმებით მის მოსაზრებას. რაც შეეხება მესამე სტრიქონს, მისი აღდგენა, როგორც თავად ავტორი უთითებს, დაზუსტებას მოითხოვს. ამ სტრიქონში შემორჩენილი ასოებია: ντιδιδανυθ. ἄντιδιδανθ ფორმა, რომელსაც ავტორი აღადგენს, თავად ავტორის მითითებით საკმაოდ ბუნდოვანია და დაზუსტებას მოითხოვს. ჩვენი აზრით, აქ სამი სხვადასხვა სიტყვა უნდა ამოვიკითხოთ. მათგან პირველ ვარიანტში პირველი სიტყვის ბოლო ნაწილი შეიძლება იყოს -ντ, რომელიც არაერთი ლექსიკური ფორმა-

¹⁴ Arr. Peripl. pos=44 Arriani Nicomediensis Scripta Minora. Arrian. Rudolf Hercher. Alfred Eberhard. in aedibus B. G. Teubneri. Leipzig. 1885. ელექტრონულად ხელმისაწვდომია: <https://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A2008.01.0533%3Asection-%3Dpos%3D44>

¹⁵ Arr. Peripl. pos=44 Arriani Nicomediensis Scripta Minora. Arrian. Rudolf Hercher. Alfred Eberhard. in aedibus B. G. Teubneri. Leipzig. 1885 ელექტრონულად ხელმისაწვდომია: <https://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A2008.01.0533%3Asection-%3Dpos%3D44>

ტივის დაბოლოებაა, შემდეგ ვვარაუდობთ სიტყვას *δινδ*, რაც წარმოადგენს *δινδαι* ზმნის („მიცემა გადაცემა“) ან იმპერფექტის მესამე პირს, ე.ი. „აძლევდა, გადასცემდა“ ან ბრძანებითი კილოს მეორე პირს, ე.ი. „მიეცი, გადაეცი“ (ამ თვალსაზრისით, პირველი ვარიანტი უფრო მისაღები ჩანს, რადგან მომდევნო სტრიქონის ზმნაც აშკარად მესამე პირშია), ხოლო მესამე სიტყვის საწყისი ნაწილი უნდა იყოს *νου-* (რომლითაც არაერთი ბერძნული სიტყვა იწყება).¹⁶

მეოთხე სტრიქონის ვეტროგრაფიკული აღდგენა *αδεν* ფრაგმენტისა, როგორც *κατασκευασεν*¹⁷ „აღჭურვა“, ვფიქრობთ, მეტ-ნაკლებად დამაჯერებელია (აქვე შეიძლება სხვა ზმნაც მოვიშველიოთ, როგორიცაა, მაგალითად *παρεσκευασεν* „მოამზადა“).

რაც შეეხება ბოლო სტრიქონს, კერძოდ ბოლო სტრიქონის (*νεμο*) *ἀνεμοσ-*ად („ქარი“) წაკითხვას, ეს თარგმანი კონტექსტიდან აშკარად ამოვ-

¹⁶ რაც შეეხება მეორე ვარიანტს (ორი სიტყვა), ვფიქრობთ, შესაძლებელია, პირველი სიტყვის ბოლო ნაწილი იყოს – *ντιν*, ხოლო მეორის საწყისი – *δινου*. ამ შემთხვევაში *ντιν* შეიძლება იყოს სიტყვა *πιρποντιν*-ის ნაწილი, ხოლო ასოთა კომბინაცია *δινου* გვხვდება სულ სამ წარწერაში, აქედან ერთი ფრაგმენტია და აკლია დასაწყისი და დასასრული, მეორეში ის არის ნაწილი სიტყვისა *μλεδανουσ*, რაც ჩვენს შემთხვევაში გამოირცხულია, რადგან წინამდებარე ასოები შემორჩენილი გვაქვს და ბოლოს, მესამე წარწერაში ნაწილია სიტყვისა *Κνιδανουσ*[*ς*], რომელიც ასევე გამოირცხულია ჩვენს შემთხვევაში იმავე მიზეზით. ლექსიკონებითაც არ იძებნება სიტყვა, რისი დასაწყისი და ნაწილი შეიძლება იყოს ეს სიტყვა, შესაბამისად, აქ თარგმანი და ზუსტი შინაარსის აღდგენა რთულია. იხ. შემდეგი წარწერები: IG II² 2776. *Inscriptiones Graecae II et III: Inscriptiones Atticae Euclidis anno posteriores*, 2nd edn., Parts I-III, ed. Johannes Kirchner. Berlin 1913-1940. — Part I, 1-2 (1913-1916) = *Decrees and Sacred Laws* (Nos. 1-1369); Part II, 1-2 (1927-1931) = *Records of Magistrates and Catalogues* (Nos. 1370-2788); Part III, 1 (1935) = *Dedications and Honorary Inscriptions* (Nos. 2789-5219); Part III, 2 (1940) = *Funerary Inscriptions* (Nos. 5220-13247). — Part V, *Inscriptiones Atticae aetatis quae est inter Herulorum incursionem et Imp. Mauricii tempora*, ed. Ericus Sironen. Berlin 2008. (Nos. 13248-13690). კონტექსტიდან გამოდინარე, აქ შეგვიძლია ფრთხილი ვარაუდის გამოთქმაც, ხომ არ არის აქ ასო ომეგა არასწორად დაწერილი ომიკრონის ნაცვლად, ამ შემთხვევაში, ერთადერთი სიტყვა, რომელიც აქ შეიძლება აღდგეს, იქნება, *δινέω*-ს ნაწილი, რომელიც აღნიშნავს „ქარით გამოწვეულ რხევას“, „შერყევას“. ამ შემთხვევაში, ვეტროგრაფიკული აღდგენა ბოლოს სტრიქონისა უფრო დამაჯერებელი იქნებოდა, თუმცა, თუ არიანეს უკავშირდება მისი შექმნა, რასაკვირველია ეს გამოირცხულია, თუ სანიტოა მეფეს, ამ შემთხვევაში დასაშვებია, მაგრამ რამდენად მიმზიდველადაც არ უნდა ჩანდეს, ჩვენ ეს წაკითხვა მაინც ნაკლებად სავარაუდოდ მიგვაჩნია.

¹⁷ В. В. Вертоградова. Новая греческая надпись из раскопок Сухумской крепости. Проблемы истории, филологии, культуры. издательство Издательство Магнитогорского государственного университета (Москва-Магнитогорск). № 12, кв. 387-389.

არდნილად გამოიყურება. ამას თავად მკვლევარიც გრძნობს და ამიტომ წინა სტრიქონში ამატებს სიტყვას τριψευδ („ტრიფერები“). თუკი ბოლო სტრიქონს აღვადგენთ ზმნა $\nu\epsilon\mu\alpha$ -ს გამოყენებით, თუნდაც ისეთი ფორმით როგორცაა, მაგალითად $\nu\epsilon\mu\omicron\upsilon\tau\alpha\iota$ „მდებარეობს, ბინადრობს“, წარწერის შინაარსი ნაკლებად ხელოვნურად გამოიყურება, განსაკუთრებით იმის გათვალისწინებით, რომ ამ ზმნის სხვადასხვა ფორმა ხშირად დასტურდება წარწერებში, მათ შორის, შავიზღვისპირეთში, რასაც ვერ ვიტყვით $\mu\upsilon\epsilon\mu\omicron\varsigma$ -ზე, რომელიც ამ ფორმით სულ რ-ჯერ გვხვდება ჰაიდელბერგის წარწერათა კორპუსის ბაზაში.

საყურადღებოა, რომ წარწერაზე $\nu\epsilon\mu\omicron$ -ს წინ აშკარა სიცარიელეა, რაც სიმეტრიის სრული დაცვით შესრულებული ტექსტის ფორმატიდან გამომდინარე, მის წინ ალფას არსებობას გამორიცხავს, შესაბამისად, საჭიროდ მივიჩნით სიტყვათა ამ კომბინაციით ყველა შესაძლებელი ვარიანტის განხილვა. ბერძნული წარწერების მონაცემთა ბაზის მიხედვით, $\nu\epsilon\mu\omicron$ გვხვდება, როგორც ნაწილი სიტყვისა, $\mu\upsilon\epsilon\mu\omicron\varsigma$ (მისი დორიული ვარიანტიც $\eta\upsilon\epsilon\mu\omicron\varsigma$), ასევე, ზმნა $\nu\epsilon\mu\alpha$ -დან წარმოებული სხვადასხვა ფორმებისა ($\nu\epsilon\mu\omicron\upsilon\tau\alpha\iota$, $\acute{\alpha}\rho\omicron\nu\epsilon\mu\omicron$, $\nu\epsilon\mu\acute{\alpha}\mu\epsilon\nu\omicron\iota$). უნდა აღინიშნოს, რომ ამ უკანასკნელს, გარდა ზემოთაღნიშნული მნიშვნელობისა „მდებარეობს, ბინადრობს“, ლიდლ-სკოტის ლექსიკონის მიხედვით კიდევ ერთი, ფართოდ გამოყენებული მნიშვნელობა გააჩნია „განაწილება, მიცემა“ ($\acute{\alpha}\rho\omicron\nu\epsilon\mu\omicron$)¹⁸ მათ შორის, ხორცისა და სასმელის მიცემა ($\nu\epsilon\mu\acute{\alpha}\mu\epsilon\nu\omicron\iota$)¹⁹. იქვე აღნიშნულია, რომ ეს სიტყვა შეიძლება იყოს არსებითი სახელიც, დადასტურებულია ფორმით $\nu\epsilon\mu\alpha\nu$ (მწყემსის, სამძვრის), თუმცა, ჩვენი აზრით, ამ წარწერის შემთხვევაში ეს შინაარსი არ უნდა ვიგულისხმოდ. ასევე უნდა აღინიშნოს, რომ ვეტროგრაფიკას მოსაზრება ამ სიტყვასთან დაკავშირებით სრულებით გამოსარიცხი არ არის კონტექსტიდან გამომდინარე (იხ. სქოლიო №16) ამრიგად, წარწერის ჩვენეული აღდგენა შემდეგია:

1. [CΠ]A,ΑΓA[C]
2.](A)NAΓACACΘ(A)[I]
3. NTI ,I,Ω NOY²⁰

¹⁸ A Greek-English Lexicon, compiled by Henry George Liddell and Robert Scott Revised and augmented throughout by Sir Henry Stuart Jones. Clarendon Press, Oxford. 1996, გვ. 210.

¹⁹ A Greek-English Lexicon, compiled by Henry George Liddell and Robert Scott Revised and augmented throughout by Sir Henry Stuart Jones, გვ. 1167.

²⁰ ἄσ NTIAI ΔΩNOY

4.[ΠΙΑΡΑΚΚΕ](Y)ACEN YMI(Ω)[N] ან [ΕΠΙΕΚΚΕ](Y)ΑΣΞΕΝ
YMI(Ω)[N]

5. NEMO[NTAI] ან [ΑΠΙΟ]NEMO ან NEMO[MENOI]

შესაბამისად, თარგმანი ასეთია:

1. სპადაგა
2. ალტაცების გამოხატვა
3. აძლევა, გადასცემდა
4. აღჭურვა/ მოამზადა თქვენი
5. გაანაწილა/ მისცა

ამრიგად, ვფიქრობთ, წარწერაში უნდა ასახული ყოფილიყო ცნობა ქალაქის თუ ციხის ბინადართათვის რაღაცის მომზადების თუ აღჭურვის ან დაღმის შესახებ ინფორმაცია, რის აღსანიშნავადაც ამოიკვეთა ეს წარწერა.

რაც შეეხება ბოლო სტრიქონის შინაარსს, მისი დაკავშირება შესაძლებელია ასევე არიანეს ცნობებთან. არიანეს მისი ექსპედიციის პერიოდში, როგორც თავად ავტორი აღწერს, შავიზღვისპირეთში რამდენჯერმე მოუწია შტორმთან გამკლავება²¹. ათენა-რიზეს მიდამოებში ერთი გემი დაემსხვრათ კიდეც²². შესაბამისად, სებასტოპოლისში თუ მან მონიღომა გემების შეკეთება, ან დამატებით აღჭურვა, შესაძლებელია ამას ასახავდეს ბოლო ორი სტრიქონი. მაშინ სიტყვა „ქარიც“ არ ჩანს კონტექსტიდან ამოვარდნილი, მაგრამ ჩვენ ამ მოსაზრებას მაინც ნაკლებად ვემხრობით.

ბოლო სტრიქონის მეორე მნიშვნელობით აღდგენის სასარგებლოდ შეიძლება მეტყველებდეს ისევე არიანესთან მოხმობილი ერთი ცნობა. სებასტოპოლისში მისვლისას არიანე განსაკუთრებით აღნიშნავს შემდეგს: „*ქობოსიდან გზად ასტელეფი გამოვიარეთ და შუადღემდე ჩამოვედით სებასტოპოლისში... დღის დანარჩენი დრო გავატარეთ ჯარისკაცებისთვის ხელფასის დარიგებაში, ცხენების და იარაღის დათვალიერებაში, ვაკვირდებოდით ცხენოსნების მარჯვე ჯირითს და მათ მიერ ცხენებზე შეხტომას, მოვინახულეთ სნეულნი, შევაძოწმეთ ხორბლეულის მარავი და ციხე-სიმაგრისა და თხრილის*

²¹ Arr. Peripl. pos=18 Arriani Nicomediensis Scripta Minora. Arrian. Rudolf Hercher. Alfred Eberhard. in aedibus B. G. Teubneri. Leipzig. 1885. ელექტრონულად ხელმისაწვდომია: <https://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A2008.01.0533%3Asection%3Dpos%3D18>

²² Arr. Peripl. pos=19 Arriani Nicomediensis Scripta Minora. Arrian. Rudolf Hercher. Alfred Eberhard. in aedibus B. G. Teubneri. Leipzig. 1885. ელექტრონულად ხელმისაწვდომია: <https://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A2008.01.0533%3Asection%3Dpos%3D19>

მდგომარეობა“.²³ წარწერის ბოლო აბზაცში მოხსენიებული სიტყვა „განაწილება“ (რიგ შემთხვევებში ხორცისა და სასმელის განაწილება), შესაძლოა კავშირში იყოს არიანეს ცნობასთან, რომ ჯვარისკაცებს დაურიგა ხელფასი ანდა შეამოწმა პურის მარაგი. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ არიანეს სებასტოპოლისში ვიზიტს კიდევ ერთი წყარო, დიოსკურიის მიდამოებში ნაპოვნი ლათინური წარწერა ადასტურებს: “Had[rian(us) Aug(ustus)]/ per Fl(avium) A[rrianius]/leg(atum) [Aug(usti) pr(o) pr(aetore)]“²⁴.

ლოგიკურია დაისვას შეკითხვაც, რატომ შეიძლებოდა არიანესთან დაკავშირებული ერთი წარწერა შესრულებულიყო ლათინურად, ხოლო მეორე - ბერძნულად. ჩვენი აზრით, ოფიციალური დეკრეტები ლათინურად იწერებოდა, თუმცა, თუ სამიზნე აუდიტორია ადგილობრივი მოსახლეობა იყო, პრაქტიკული თვალსაზრისით, შესაძლოა ის ბერძნულად შესრულებულიყო, რადგან ბერძნული უფრო ხშირად გამოიყენებოდა რეგიონში. აღსანიშნავია, რომ მცხეთაში აღმოჩენილი ვესპასიანეს ცნობილი წარწერაც ბერძნულად არის შესრულებული²⁵. ამ შემთხვევაშიც სავარაუდოდ, ეს ადგილობრივი მოსახლეობის მაქსიმალური ინფორმირებისთვის გაკეთდა. ბერძნული უფრო ნაცნობი იყო ადგილობრივი მოსახლეობისთვის და ენის არჩევანიც, როგორც ჩანს, ამან განაპირობა.

ვეტროგრაფიკას მიერ წარწერის დეკრეტად გამოცხადება, ჩვენი აზრით, არ შეეფერება სინამდვილეს. დეკრეტის გამოცემა თავისთავად გარკვეულ თანამდებობის პირებს შეეძლოთ. არიანე ამ მხრივ, ნაკლებად უფლებამოსილია, დეკრეტის მსგავსი დოკუმენტი გამოსცეს. რაც შეეხება სანიგთა მეფეს, ეს უფრო შესაძლებელია, თუმცა, მაინც საეჭვოა, ამდენად სუვერენულად ეგრძნო თავი სანიგთა მეფეს, რომ საკუთარი დეკრეტი გამოეცა, ეს წარწერა უფრო შეიძლება მადლიერების გამოხატვის ნიშნად იყოს აღმართული.

ვფიქრობთ, ეს შეიძლება იყოს სანიგთა მეფის, სპადაგას მითითებით შესრულებული წარწერა. მეფე, რომელმაც, არიანეს ცნობით, ძალაუფლება

²³ Arr. Peripl. pos=40. Arriani Nicomediensis Scripta Minora. Arrian. Rudolf Hercher. Alfred Eberhard. in aedibus B. G. Teubneri. Leipzig. 1885. ელექტრონულად ხელმისაწვდომია: <https://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A2008.01.0533%3Asection%3-Dpos%3D40>

²⁴ HD030528, Epigraphic Database Heidelberg. xelmisawvdomia: <https://edh-www.adw.uni-heidelberg.de/edh/inschrift/HD030528> ბოლო ნახვა: 23/11/2020

²⁵ გ. წერეთელი. ბერძნული წარწერა ვესპასიანეს ხანისა. საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის გამომცემლობა. თბ. 1958.

ადრიანესგან მიიღო²⁶, ბუნებრივია, განსაკუთრებული მაღლიერებით იყო გამსჭვალული იმპერატორისა და მისი წარმომადგენლის მიმართ. შესაბამისად, წარწერაში იგი აღტაცებას გამოხატავს არიანეს ვიზიტისა და განსაკუთრებით, ამ უკანასკნელის მიერ სებასტოპოლის ციხის აღჭურვისა და ჯარისკაცებისთვის ხელფასისა და სანოვავის დარიგების გამო, რაც, ბუნებრივია, მისი ძალაუფლების განმტკიცებას ემსახურებოდა.

და ბოლოს, უნდა დავეთანხმეთ ვ. ვეტროგრადოვას, რომ ამ წარწერის აღმოჩენა ნამდვილად ადასტურებს ამ რეგიონში ბერძნული ენის ინტენსიურად გამოიყენების ფაქტს. დამატებით იმასაც აღვნიშნავდით, რომ აღმშენებლობითი თუ სხვა სახის საზოგადოებრივი აქტივობა, რომელიც საჯარო ინტერესს იმსახურებს, აშკარად მეტყველებს ამ პერიოდის სებასტოპოლისის, როგორც ქალაქის და ციხე-სიმაგრის მნიშვნელობასა და აქტიურ ცხოვრებაზე. სპადაგას ბრძანებით შესრულებული წარწერა დამატებით ინფორმაციას გვაწვდის II საუკუნეში კოლხეთისა და რომის ურთიერთობებსა და სანიგთა მეფის დიპლომატიურ ნაბიჯზე.

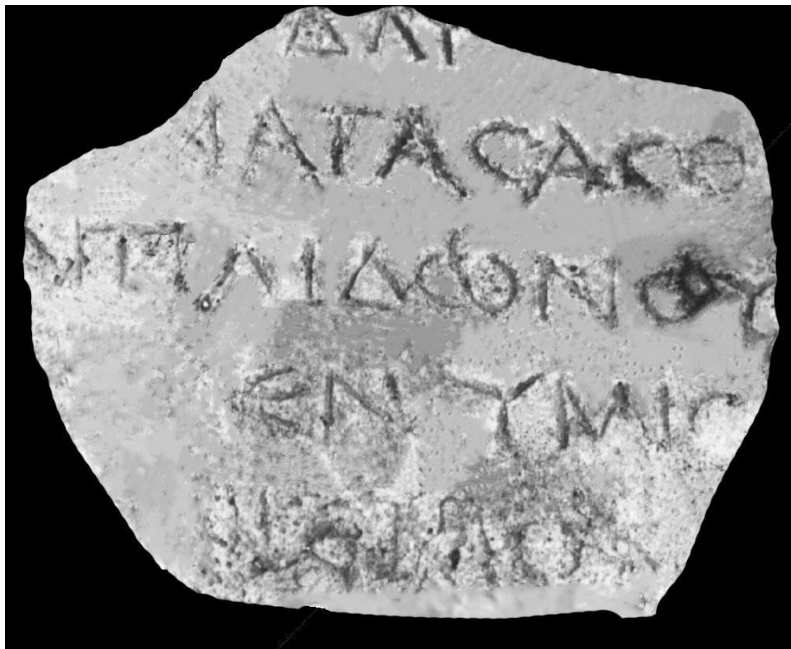
²⁶ Arr. Peripl. pos=44 Arriani Nicomediensis Scripta Minora. Arrian. Rudolf Hercher. Alfred Eberhard. in aedibus B. G. Teubneri. Leipzig. 1885. ელექტრონულად ხელმისაწვდომია: <https://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A2008.01.0533%3Asection%3Dpos%3D44>

დანართი 1. ვ. ვ. ვეტროგრადოვას მიერ გადაღებული წარწერის ფოტო

დანართი 2. ვ. ვ. ვეტროგრადოვას მიერ შესრულებული წარწერის პალეოგრაფიული პირი

დანართი 3. ვ.ვ. ვეტროგრაღოვას მიერ გადაღებული ფოტო
მაღალი რეზოლუციით

Natia Phiphia

Assistant Professor,
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, Georgia

Ekaterine Kobakhidze

Associate Professor,
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, Georgia

A NEW GREEK INSCRIPTION FROM SOKHUMI FORTRESS

Summary

A fragment of a limestone with Greek inscription was unearthed during the excavations of Sokhumi fortress. It was first published by V. V. Vetrogradova. Her reconstruction of the text and the scholarly commentaries need some refinement and additional treatment. The first line of the inscription might mention the name of the Sanigi king – Spadagas not “decree of the people”, however the second line is adequately translated by Vetrogradova as “admiring”, as for the the third line, it is extremely difficult to reconstruct and even several possible readings does not give us an exact clue about the content, still the existence of some form of the verb “to give” can be tentatively argued. The fourth line is also correctly reconstructed by Vetrogradova as “equip/prepare” and the last line should be the part of the word νέμονται rather than the word ἀνεμος. The major meaning of the word νέμονται is “to deal out, dispense” which can also be related with the activity of Arrian in this region. Topography of the discovery and the chronology of Arrian’s travel all correspond to this assumption however poor conditions of the fragment do not give us the opportunity to argue more.